

DOI : 10.33274/2079-4762-2024-55-1-58-68

JEL : Q28

УДК 338.48

Снігур К. В.,
старший викладачДонецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: snigur@donnuet.edu.ua
e-mail: nikiforova@donnuet.edu.ua**Никифорова Ю. Л.,**
асистент**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

UDC 338.48

Snihur K. V.,
Senior LecturerMykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk
National University of Economics and Trade,
Krivyi Rih, Ukraine
e-mail: snigur@donnuet.edu.ua**Nykyforova Yu. L.,**
Assistant

e-mail: nikiforova@donnuet.edu.ua

**TRENDS IN ECO-TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE
UNDER CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

Мета. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку екологічного туризму в Україні в умовах російсько-української війни.

Методика. Результати дослідження одержано з використанням: теоретичного узагальнення та системно-структурного методу (для дослідження теоретичних основ екологічного туризму), аналізу (для аналізу основних тенденцій розвитку екологічного туризму в Україні), статистичного методу (для обробки статистичної інформації), методу класифікації (для розподілу регіонів за екотуристичним потенціалом), абстрактно-теоретичного методу (для формування теоретичних висновків).

Результати. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку екологічного туризму в Україні за двома основними напрямками: екологічний туризм в межах та поза межами природоохоронних територій. Визначено основні організаційні форми екологічного туризму, серед яких екологічні туристичні маршрути та стежки, культурно-пізнавальні екологічні екскурсії, відпочинок в екоготелях різного типу, активний гірський та водний ековідпочинок. Проаналізовано безпекові особливості організації екологічного туризму в умовах російсько-української війни, діяльність міжнародних сертифікаційних програм «GreenKey» та «BlueFlag» та найпопулярніші об'єкти екологічного туризму в Україні. В результаті проведеного аналізу, запропоновано умовно розділити регіони України, за наявним екотуристичним потенціалом на 4 категорії: регіони з високим потенціалом розвитку екологічного туризму, регіони з середнім потенціалом розвитку екологічного туризму, регіони з низьким потенціалом розвитку екологічного туризму та регіони, в яких неможлива організація екологічного туризму.

Ключові слова: туризм, екологічний туризм, екотуризм, природоохоронні території, природно-заповідний фонд України об'єкт природно-заповідного фонду, екоготель, російсько-української війна.

Постановка проблеми. Прискорення темпів урбанізації та стрімкий розвиток технологій з кожним роком все більше

віддаляють жителів міст від природного середовища, сприяють ізольованості та надмірним навантаженням на їх нервову систему.

Відповідно, з'являється раціональна потреба відпочити в оточенні природного середовища, яке зазнало мінімального антропогенного впливу, щоб звільнитися від фізіологічного та психологічного напруження. В таких умовах набуває популярності екологічний туризм (екотуризм), що забезпечує реалізацію як рекреаційних так і пізнавальних потреб туристів та підкріплює тренд на екологізацію усіх сфер життя суспільства.

За даними Всесвітньої туристичної організації від 7% до 20% від загального обсягу міжнародних туристичних поїздок припадають на екологічний туризм [1]. В Україні екологічний туризм не має такої питомої ваги у туристичному потоці, у Державній службі статистики України навіть не фіксуються поїздки з метою екологічного туризму, як окремий напрям та попри це, екологічний туризм в Україні активно розвивається та має значний потенціал. Протягом останніх років сфера туризму в Україні переживає нелегкі часи та найбільшою проблемою для організації та розвитку екологічного туризму є російсько-українська війна, що триває з 2014 р., а особливо активна її фаза. На даний час зафіксовано кілька сотень заборонених Женевською конвенцією злочинів проти довкілля внаслідок російської агресії. В таких умовах виникає цілком обґрунтована необхідність у дослідженні сучасного стану туризму в Україні, особливо екологічно орієнтованого туризму, що має на меті реалізацію концептуальних основ сталого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з туризмознавства показує, що питання розвитку екологічного туризму в Україні є достатньо багатограним та залишається дискусійним. Дослідженням теоретичних аспектів та географії екологічного туризму займалися О. Бейдик, О. Любіцева, О. Савіцька та інші. В. Вишневський визначив поняття, принципи, функції та завдання, а також інтеграційні та стабілізаційні основи екологічного туризму [2]. О. Дмитрук у власних дослідженнях акцентував увагу на теоретичній основі, завданнях маркетингу і менеджменту, обслуговуванні екотуристів, а також менеджменті трудових ресурсів в екологічному туризмі [3]. В. Гетьман, О. Касянова та Я. Олійник дослідили та проаналізували проблеми розвитку

екологічного туризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України [4]. А. Абрамова та Ю. Мирошник досліджують еко-тренди в сфері гостинності, акцентуючи увагу на економічних та соціальних аспектах [5]. Я. Москвяк досліджує перспективи розвитку екологічного туризму з позиції сталого розвитку туризму та захисту навколишнього середовища [6]. Особливостям розвитку екологічного туризму під час війни та характеристиці екотуристичного потенціалу України присвячено праці Н. Паньків [7].

Мета. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку екологічного туризму в Україні в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пріоритетною моделлю розвитку екологічного туризму України є німецька, яка передбачає переважання екологічних подорожей в межах природоохоронних територій. Основними організаційними формами, як в межах природоохоронних територій, так і поза ними, є екологічні туристичні маршрути та стежки, так як вони здатні мінімізувати вплив туризму на такі території, культурно-пізнавальні екскурсії, а також відпочинок в екокомплексах, екоготелях, активний гірський та водний ековідпочинок.

Екологічний туризм в межах природоохоронних територій, згідно ЗУ «Про природно-заповідний фонд», відбувається у зонах регульованої рекреації, де дозволена туристична діяльність, може відбуватися оздоровлення та відпочинок населення. І якщо території штучно створених об'єктів залучені до туристичної діяльності повністю, то на природних територіях, така діяльність може бути дуже територіально обмежена, наприклад у біосферних заповідниках [8].

В Україні є багато різноманітних об'єктів природно-заповідного фонду, що позитивно впливає на розвиток екологічного туризму. За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, у 2023 р. налічувалося 8633 території та об'єкти природно-заповідного фонду, загальною площею 4,1 млн. га, а також морський заказник «Філофорне поле Зернова» площею 402,5 тис., що становить 6,8% від площі країни [9]. Найбільшу кількість об'єктів

природо-заповідного фонду, складають природні об'єкти: заказники (3472 од.), пам'ятки природи (3567 од.) та заповідні урочища (785 од.), причому більшість об'єктів, цих категорій, мають статус місцевого значення, а значить можуть в повній мірі бути використані для організації екологічного туризму. Серед штучно створених об'єктів найбільше парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (554 од.), також місцевого значення, які є повністю придатними для організації екологічного туризму та рекреаційної діяльності.

З рис. 1, бачимо, що найбільшу частку у структурі природно-заповідного фонду об'єктів, мають об'єкти, що класифікуються як пам'ятки природи та заказники – 41% та 40% відповідно. Заповідні урочища складають 9%, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 7%. Особливо охоронювані території біосферних і природних заповідників та національних природних і регіональних ландшафтних парків складають 2%, а ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки лише 1% у структурі природно-заповідного фонду.

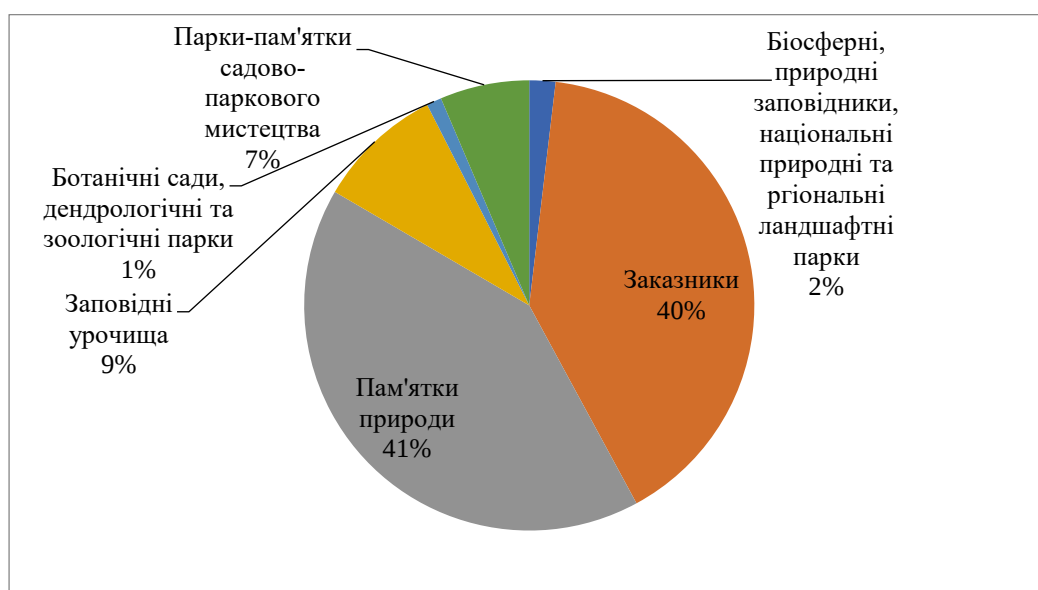

Рис. 1. Структура природно-заповідного фонду України (складено авторами на основі даних джерела [10])

Ресурсна база об'єктів природно-заповідного фонду достатньо велика, що надає можливості для розвитку екологічного туризму в усіх регіонах України. Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду різниться в адміністративних областях. Це пояснюється в першу чергу відмінностями природних ландшафтів та багатством біотичного різноманіття, а також особливостями господарської діяльності в регіонах.

З рис. 2 бачимо, що беззаперечними лідерами, які мають понад 500 територій та об'єктів природно-заповідного фонду є Чернігівська, Тернопільська, Черкаська та Закарпатська. Ці райони є найбільш сприятливим

середовищем для розвитку екологічної туристської діяльності в Україні. Меншу кількість об'єктів, в середньому від 300 до 500 одиниць, мають Чернівецька, Запорізька, Рівненська, АР Крим, Львівська, Хмельницька, Полтавська, Волинська, Вінницька та Івано-Франківська області. Найменшу кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають в основному промислово розвинені області, які мають несприятливі екологічні умови та менший потенціал екотуризму, серед яких Херсонська, Миколаївська, Донецька, Луганська, Одеська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Київська, Харківська, Сумська та Житомирська області.

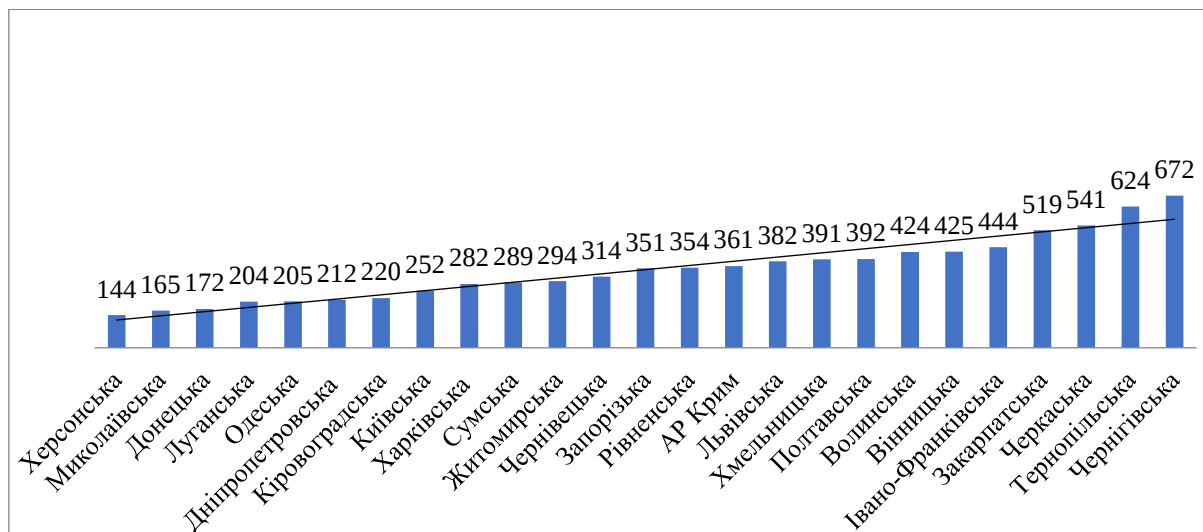

Рис. 2. Кількість територій та об'єктів ПЗФ за адміністративними областями (складено авторами на основі даних джерела [10])

Розглядаючи об'єкти природно-заповідного фонду України, варто відзначити очевидний факт, що сьогодні частина об'єктів фактично знаходиться на тимчасово окупованій території, а з початком повномасштабної війни взагалі в зоні активних бойових дій. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, бойові дії ведуться на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 12406,6 кв. км (1,24 млн. га), що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України. Воєнними діями охоплені об'єкти Київської, Харківської, Чернігівської, Сумської, Житомирської, Луганської, Донецької, Херсонської та інших областей [10].

Крім того, війна спричиняє багато невідворотних екологічних ризиків на цих територіях, таких як: руйнування інфраструктурних об'єктів, заводів хімічної та металургійної промисловостей; обстріл промислових супермаркетів та АЕС; порушення законсервованих ландшафтів Чорнобильської зони; спричинення лісових та степових пожеж; пошкодження та забруднення джерел водопостачання і водоймищ; численні мінування територій; спотворення та знищення природоохоронних територій [7].

Тому, враховуючи вище зазначене, встановити реальну кількість об'єктів природно-заповідного фонду країни та оцінити рівень завданої їм шкоди, на сьогодні неможливо. Також невизначеним залишається питання, чи не знищені взагалі природні

ландшафти, що несли основну цінність, адже активні бойові дії, створюють численні обмеження для природоохоронної діяльності.

За статистикою Національної туристичної організації України у 2019 р. туристичний потік до природно охоронних територій склав 1,79 млн. осіб, а в 2020 р., у зв'язку з пандемією Covid-19, лише 390 тис. осіб [11], і це при тому, що екологічний туризм був одним із перших, що відновився. Адже в організації екологічного туризму зменшується необхідність дотримуватися карантинних обмежень і соціальної дистанції, тому, що основні форми екологічного туризму передбачають спілкування туриста з природою, в місцях де немає масового скупчення туристів, а також відсутність великих груп або взагалі індивідуальні подорожі.

Найбільш відвідуваними у 2020 р. стали національні природні парки, які є найбільш пристосованими до туристичних потреб серед природних об'єктів природно-заповідного фонду. Причому, кількість відвідувачів коливається від декількох десятків до десятків тисяч. Наприклад, Карпатський національний природний парк відвідало близько 65 тис. туристів, а Черемоський - лише 50. Найпопулярнішими серед туристів були національні природні парки Карпатський (65 тис. туристів), Білобережжя Святослава (33 тис. туристів), Подільські Товтри (18 тис. туристів), Галицький (15 тис. туристів), Олешківські піски (12 тис. туристів),

Гомільшанські ліси (4 тис. туристів), Дністровський каньйон (2 тис. туристів) [11].

В українських національних природних парках сьогодні реалізують різноманітні види та форми екологічного туризму:

екскурсії екологічними стежками (Карпатський НПП і НПП «Святі гори»);

науково-пізнавальний туризм (Карпатський та Яворівський НПП);

піший і спортивно-оздоровчий екотуризм (НПП Вижницький і Ужанський);

лижний і гірськолижний екотуризм (НПП Вижницький і «Сколівські Бескиди»);

велосипедний екотуризм (НПП «Синевир» і Ужанський НПП);

кінний екотуризм (НПП «Синевир» і Шацький НПП);

екстремальний екотуризм (НПП «Подільські Товтри», НПП «Сколівські безкиди»);

водний та підводний екотуризм (дайвінг) (НПП «Вижницький», Шацький, Карпатський і Азово-Сиваський НПП);

мисливський екотуризм (НПП «Синевир» і Деснянсько-Старогуцький НПП);

аматорське і спортивне рибальство (Азово-Сиваський НПП);

альпінізм (НПП «Вижницький» та «Сколівські Бескиди», Карпатський НПП);

фотосафарі (НПП «Вижницький»);

подорожі на повітряних кулях (балунінг) і дельтапланетаризм (НПП «Синевир», «Подільські товтри»);

спелеологічний туризм (НПП «Вижницький») [12].

Екологічний туризм, що активно розвивається поза межами природоохоронних територій, реалізується через широкий спектр туристичних послуг та пропозицій. Зазвичай, це традиційні для екологічного туризму культурно-пізнавальні екскурсії та активний, морський, гірський та водний ековідпочинок.

Основною матеріальною базою для розміщення екотуристів виступають готелі, санаторії та бази відпочинку. За даними Державної служби статистики, станом на 2020 рік в Україні функціонувало: 4115 колективних закладів туристично-рекреаційної інфраструктури. З них: 2474 підприємства готельного типу (1 704 готелів, 137 мотелів, 36 хостелів, 12 кемпінгів) та 1 641 спеціалізований

засіб розміщення (1212 туристичних баз відпочинку, 169 санаторіїв, 103 дитячих пансіони, 55 санаторіїв-профілакторіїв, 53 пансіонати відпочинку, 14 оздоровлюючих центрів для дітей, 14 будинків відпочинку, 12 оздоровлюючих пансіонів, 6 оздоровчих закладів денного перебування та 3 бальнеологічні лікарні) [13].

Однак, не дивлячись достатню кількість засобів розміщення, швидкої популярності набирають відносно нові форми засобів розміщення, специфічні саме для екотуризму. Найпопулярнішими серед них є екологічні готелі. Основні їх відмінності полягають у тому, що екоготелі в більшості своїй знаходяться в екологічно чистих зонах, функціонують за принципом гармонійного сусідства з природою, підтримують етичну практику працевлаштування та сприяють розвитку місцевої економіки, застосовують найкращі технології для зменшення використання енергії та раціонального поводження з відходами [4]. За повідомленням Української асоціації активного та екологічного туризму в Україні налічується декілька тисяч готелів, що позиціонують себе на ринку туристичних послуг як екологічні готелі, в яких щороку кількість бажаючих відпочити подальше від благ цивілізації стає більше на 10-15% [12]. Але лише декілька десятків з них дійсно дотримуються всіх норм і правил, встановлених для дружніх навколишньому середовищу готелів (так звана проблема «greenwashing» або «зеленого замилювання»). Особливо популярними видами екоготелів сьогодні є інноваційні їх види:

екоготелі - еталонні моделі туристичного еко-комплексу, що розташовані в незайманих природних територіях, часто мають велике екологічне значення та потужні програми захисту навколишнього природного середовища (Radisson Blu Hotel (Буковель), Ecohouse «Maison Blanche B&B» (Київ), Park Inn by Radisson (Київ);

екокурорти - еко-комплекси, що мають чітко виражену рекреаційну складову (оздоровчі спацентри, центри йоги чи таласотерапії), зазвичай розташовані біля водних об'єктів та рієнтовані на надання розважальних та інших особистих послуг IZKI Eco Resort (Хуст), Замок Радомисль (Радомишль);

екокотеджі - будиночки, що розташовані в природних районах із мальовничими краєвидами, зазвичай побудовані давно та не з туристичною метою, однак адаптовані та утримуються для проживання («Villa Gogol» (с. Кодаки), «Бескиди» (Карпати), «Дністер» (Хмельницька обл.);

сільські екокомплекси - приватні помешкання, розташовані у сільській місцевості або в невеликих селах поблизу природного заповідника. Обслуговуючий персонал та гіді – місцеві жителі, які не мають професійних навичок. Надають можливість побачити екзотичну дику природу, однак не зовсім ізольовану від цивілізації («Українське село» (Київ), «Зелені хутори Таврії» (Гола Пристань), Фрумушика-Нова (Одеська область);

екоферми - сільські проєкти, що використовують фермерські будинки, та інші приміщення ферм. Часто пристосовані, рідше - побудовані за призначенням. Мають на меті отримання додаткового доходу для фермерів та малих громад («Західний равлик» (с. Солонка), «Бабині кози» (с. Галайки), «Долина страусів» (с. Ясногородка).

Україна є учасником міжнародної сертифікаційної програми «GreenKey» («Зелений ключ»), представництвом якої є громадська організація «Екологічна ініціатива». Сертифікат «Green Key» є свідченням того, що підприємство розміщення відповідає критеріям в галузі екологічної відповідальності та сталого функціонування в туристичній індустрії, і видається терміном на 1 рік. В Україні екомаркування «Green Key» у 2024 році отримало лише 7 закладів розміщення: 5 закладів у Київській області (Radisson Blu Hotel, Ibis Kyiv City Center, Ibis Kyiv Railway Station, Mercure Kyiv Congress, Adagio Kyiv Beresteiska) та 2 заклади у Львівській області (Ibis Lviv Center, Ibis Styles Lviv Center) [14]. Наразі, на інтерактивній карті офіційного сайту «Green Key», інформація про українські екоготелі, враховуючи воєнний стан у країні, доступна для міжнародних туристів.

Також відповідати міжнародним стандартам намагаються пляжі, що спеціалізуються на ековідпочинку. Українські пляжі є учасниками міжнародної сертифікаційної програми «BlueFlag» («Блакитний прапор»). У 2024 році екомаркування «BlueFlag»

отримав лише один пляж в Київській області, тоді як у 2020 р. таке маркування мало 24 пляжі в Київській, Херсонській, Дніпропетровській, Одеській, Запорізькій та Миколаївській областях [15].

Загалом розвиток екологічного туризму в Україні підтримується Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, спеціальними програмами Міжнародного фонду «Відродження», громадською організацією «Українська асоціація активного та екологічного туризму», екологічно-гуманітарним об'єднанням «Зелений світ», Національним екологічним центром України, Всеукраїнською екологічною лігою та іншими екоорганізаціями, які створюють умови для популяризації та розвитку екологічного туризму.

Найвагомішим фактором розвитку екологічного туризму в Україні є безпека організації екологічного туризму в сучасних умовах. Враховуючи воєнний стан у країні, туристична діяльність може провадитись там, де не відбуваються бойові дії. Проте, частина територій, зокрема і у західних областях, заборонена для відвідування зокрема, йдеться про стратегічні об'єкти, прикордонні зони, деякі гірські та лісові маршрути.

Сьогодні в Україні немає абсолютно безпечної території для екологічного, та взагалі будь-якого туризму. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій наразі в Україні заборонено:

- сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів;
- проводити масові заходи (фестивалі, концерти тощо);
- організовувати туристичні точки, наближені до кордонів з Білоруссю та Росією;
- відпочинок на сході країни, зокрема у прифронтових зонах, є небезпечним через активні бойові дії;
- розпалювати багаття не у відведених для цього місцях та спалювати сміття [16].

Також у ДСНС рекомендують утриматись від подорожей на території, що були під окупацією, поки це не стане безпечно та не відвідувати гірські маршрути, водойми та лісів на територіях, що активно обстрілювались. А якщо ж туристи все таки обирають

дані території для ековідпочинку, то для цього необхідно ухвалити маршрут із місцевою владою та зареєструватися у місцевому управлінні ДСНС.

Правила безпеки для туристичного бізнесу під час війни розробило Державне агентство розвитку туризму. Серед рекомендацій, з якими варто ознайомитись плануючи екологічний відпочинок, виділимо наступні:

- тури мають проходити в межах одного дня з поверненням до комендантської години;

- при кількадедній подорожі, на період комендантської години, туристи мають бути в засобах розміщення;

- пересуватись рекомендовано невеликими групами до 20 осіб, щоб усі туристи за потреби могли зайти в бомбосховище;

- не можна демонструвати цінні експонати у музеях із міркувань безпеки;

- не рекомендовано вирушати у туристичний маршрут самостійно без інструктора та не зареєструвавшись у місцевому управлінні ДСНС;

- варто обирати безпечні види туризму;

- пересуватися рекомендовано лише дозволеними маршрутами;

- повністю дотримуватися вказівок місцевої влади щодо відвідування лісів, купання у водоймах тощо;

- при розробці екомаршруту визначити місцезнаходження наявних укриттів за маршрутом подорожі [17].

У кожному регіоні за безпеку туристів відповідає місцева влада. Саме вона володіє актуальною інформацією від ДСНС, військових та нацполіції, щодо безпеки організації екотуристичної діяльності в регіоні, та які destinations можна чи заборонено відвідувати. Таку інформацію також можна знайти на сайтах військових адміністрацій, ДСНС та Державного агентства розвитку туризму. Актуальну інформацію стосовно територій, які охоплені бойовими діями або звільнені з-під окупації, можна отримати з інтерактивної онлайн мапи бойових дій в Україні Deep State MAP.

Характерною особливістю екотуризму сьогодні є регіональні особливості в його організації та розвитку. Зокрема, можна визначити, що основні регіони розвитку екотуризму це західні області України, можливості центральних областей менші, однак перспективні. Північні, східні та південні області в умовах війни надзвичайно обмежені в організації екологічного туризму.

Умовно можемо розподілити регіони України, за наявним потенціалом для розвитку екологічного туризму, на 4 категорії, станом на 2024 рік: 1 – регіони з високим потенціалом розвитку екологічного туризму, 2 – регіони з середнім потенціалом, 3 – регіони з низьким потенціалом та 4 – регіони в яких неможлива організація екологічного туризму (рис. 3).

До категорії регіонів з високим потенціалом відносимо області заходу України: Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську, Волинську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку та Закарпатську. Ці райони є найбільш сприятливим середовищем для розвитку екологічного туризму. Для них характерним є високий рівень збереження природних ландшафтів, великі за площею та концентрацією об'єкти та території природо заповідного фонду. Основним центром екологічного туризму є Карпатський регіон, який має природні багатства розвинену транспортну мережу, різноманітну історико-культурну спадщину, збережені унікальні традиції та самобутнє народне мистецтво. Найпопулярніші центрами екологічного туризму в Карпатах є Яремче, Буковель, Ворохта, Яблуниця, Ясеня, Татарів, Верховина, Славське, Косів, Рахів. Львівщина приваблює екотуристів унікальними скелями і гротами, а також унікальним природним заповідником «Розточчя», що має важливе екологічне значення не лише для України та Польщі, а й для Центрально-Східної Європи. На даних територіях зараз майже не діють обмеження щодо туристичної діяльності, і вони є відносно безпечними для організації екологічного відпочинку [18].

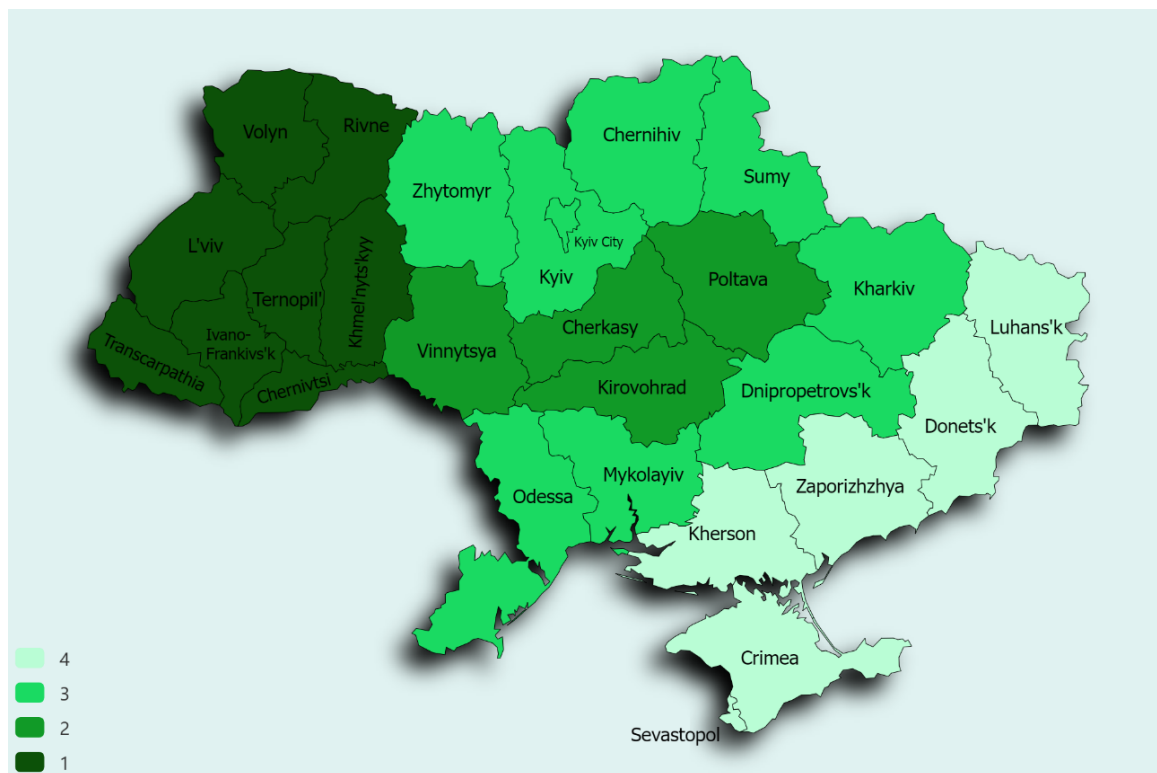

Рис. 3. Карта розподілу регіонів за екотуристичним потенціалом (складено автором з використанням сервісу <https://paintmaps.com/>)

До категорії регіонів з середнім потенціалом пропонуємо віднести центральні області України: Вінницьку, Кіровоградську, Черкаську та Полтавську. Дані регіони мають достатній екотуристичний потенціал, що характеризується великою кількістю природоохоронних територій, густою лісистістю та густою мережею водних об'єктів. Найбільшим потенціалом для розвитку екотуризму володіє Вінниччина. Ця місцевість приваблива своїми сформованими невеликими горами Придніпровської та Подільської височин, а також унікальними каньйонами Південного Бугу і Дністра а також пам'ятками оборонної архітектури (Кам'янець-Подільська, Хотинська фортеці). Кіровоградська та Полтавська області володіють чудовими туристичними ресурсами для розвитку сільського екотуризму. Популярними серед екотуристів є Диканський ландшафтний парк, садиба Кочубеїв біля смт. Диканьки, скіфське городище у Полтавській області. Черкащина приваблює любителів екологічного відпочинку пляжами та риболовлею в долині р. Рось, збором лікарських рослин та еколого-пізнавальними стежками у історично значущому урочищі «Холодний Яр». У цих регіонах, в умовах воєнного стану, діють

певні обмеження на туристичну діяльність, однак вони є відносно безпечними для розвитку екологічного туризму [18].

До категорії регіонів з низьким потенціалом для організації екологічного туризму віднесемо Харківську область, північні області - Житомирську, Київську, Сумську і Чернігівську, а також південні області - Дніпропетровську, Одеську та Миколаївську. Виділення цих областей в дану категорію, сьогодні перш за все ґрунтується на територіальній близькості до воєнних дій, адже природний потенціал для розвитку екотуризму тут є великий. Зокрема, Північний регіон є густо залісненим, що дає змогу розвивати такі види екологічного туризму як полювання, збирання грибів, ягід, прогулянки по лісу. У Волинській області екотуристів приваблюють Шацькі озера. Київська та Чернігівська області привабливі не лише природними ресурсами, а й багатьма історико-культурними пам'ятками, наприклад місто-музей у Переяслові-Хмельницьком, музей українського села під відкритим небом у Пирогово та історико-археологічний комплекс поселень трипільської культури у Кагарлицькому районі. Південь країни, наприклад Миколаївська область має унікальні природні ландшафти на

берегах Південного Бугу. Відомий природний парк «Гранітно-Степове Побужжя» володіє багатими на флору та фауну скельними ділянками каньйону річки. У Дніпропетровській та Запорізькій областях потенціал для організації екотуризму дещо менший, що пояснюється високим промисловим розвитком регіонів і, відповідно, значними викидами забруднюючих речовин в атмосферу. Однак популярними серед екотуристів тут завжди є об'єкти природо-заповідного фонду, наприклад Дніпровсько-Орільський природний заповідник, гідрологічний заказник «Молочний лиман», острів Дзендзик, Великі і Малі Кучугури [18].

Вище перелічені регіони володіють різноманітними ресурсами для організації екологічного туризму, серед яких є і ліси, і степові екологічні стежки, унікальні культурні та історичні пам'ятки, заклади розміщення та пляжі, що володіють відзнаками міжнародних екологічних організацій. Однак через російську агресію туристична діяльність в цих областях обмежена, а на деяких територіях велися чи ведуться активні бойові дії. Крім того, екотуристична діяльність заборонена біля державного кордону України з Республікою Білорусь і Росією та на територіях, що були звільнені від агресора.

Луганську, Донецьку, Запорізьку та Херсонську області та Автономну Республіку Крим віднесемо до 4 категорії – регіони, на яких неможлива екотуристична діяльність у зв'язку з тим, що там ведуться бойові дії або ці території є тимчасово окупованими російською федерацією. Наприклад, наразі непридатними для організації екологічного відпочинку стали заповідник Асканія Нова, де через бойові дії, влучення ракет чи їх частин на територію заповідника, не одноразово займались пожежі, які травмували тварин. Або ландшафтний парк «Кінбурнська коса», яка стала островом унаслідок підризу російськими окупаційними силами Каховської ГЕС і подальшого затоплення берегів Дніпра нижче за течією. За довоєнними оцінками природно-ресурсного потенціалу ці регіони володіють потрібними ресурсами для організації екологічного туризму, однак,

достеменно встановити кількість об'єктів та їх стан, нажаль, неможливо.

Висновки. Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку екологічного туризму, встановлено, що навіть під час війни він активно розвивається та має ряд позитивних практик, які можна визначити як основні шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Україні: виявлення проблеми грінвошингу, та викриття недобросовісних туристичних підприємств, що видають свої туристичні продукти і послуги за такі, що не суперечать дружньому відношенню до екології; поліпшення якості обслуговування туристів на основі міжнародної сертифікації засобів розміщення та об'єктів екологічного туризму (Blue Flag, Green Key); підвищення якості надаваних послуг у напрямку безпеки туристів, передбачення використання укриттів та надання медичної допомоги під час екотуристичної діяльності; активне залучення місцевого населення до організації екотуристичної діяльності, сприяння його професійному та творчому розвитку; розвиток інноваційних засобів розміщення та відпочинку, специфічних для екотуризму: екоготелів, екокурортів, екокотеджів, сільських екокомплексів та екоферм; активний розвиток мікролокації, екологічні оздоровчих стежок та «зелених доріг» та популяризація ековідпочинку в межах приміського довкілля; раціональне використання природних туристичних ресурсів та збереження біорізноманіття та унікальних ландшафтів; пропаганда активного та здорового способу життя та активних видів відпочинку. Тож, сучасна концепція екотуризму підкреслює обов'язковість збереження природного і культурного спадку, біологічної різноманітності і покращення екологічного стану територій, які відвідують екотуристи. Екологічний туризм є одним із перспективних та пріоритетних напрямків на сучасному етапі становлення туристичної діяльності в Україні. Через розвиток екологічного туризму, можна досягти значних переваг у зміні поглядів громадян на збереження навколишнього середовища, способи життя та відпочинку та загальний рівень якості населення регіонів.

Список літератури

1. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org>.
2. Вишневецький В. І. Екологічний туризм: навчальний посібник. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с. URL: <https://docplayer.net/60405431-V-i-vishnevskiy-ekologichniy-turizm-navchalniy-posibnik.html>.
3. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2014. 192 с. URL: https://tourlib.net/books_green/dmytruk.htm.
4. Гетьман В. І. Екотуризм у національних парках. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність. *Екологічний вісник*. 2012. №7. С.24–28. <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/>.
5. Абрамова А. Г., Мирошник Ю. А. Еко-тренд в сфері гостинності: економічні та соціальні аспекти. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7904>.
6. Москвяк Я. Є. Екологічний туризм: перспективи розвитку в Україні. Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. *Енергоощадність. Збалансоване природокористування. VII Міжнародний конгрес, 12-14 жовтня 2022*, Україна, Львів: Збірник матеріалів. Київ : Ярошенко Я. В., 2022. 150 с. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/05/2022-26.pdf>.
7. Паньків Н. Є. Характеристика екотуристичного потенціалу України в умовах війни. *Креативний простір України та світу : кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 154–162. URL: <https://www.scribd.com/document/588519825/monografiia-2022-ov>.
8. Закон України «Про природно-заповідний фонд». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
9. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/>.
10. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>.
11. Національна туристична організація України. URL: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html.
12. Українська асоціація активного та екологічного туризму. URL: <http://www.uaeta.net/>.
13. Державна служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Green Key. URL: <https://www.greenkey.global/>.
15. Blue Flag. URL: <https://www.blueflag.global/>.
16. Державна служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/>.
17. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>.
18. Природо-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf1.html>.

References

1. World Tourism Organization. Available at: <https://www.unwto.org>.
2. Vyshnevskiy, V. I. (2015). *Ekologichnyi turizm: navchalnyi posibnyk* [Ecological tourism: a tutorial]. Kyiv, Interpres LTD Publ., 140 p. Available at: <https://docplayer.net/60405431-V-i-vishnevskiy-ekologichniy-turizm-navchalniy-posibnik.html>.
3. Dmytruk, O. Yu. (2014). *Ekologichnyi turizm: suchasni kontseptsii menedzhmentu i marketynhu. Navchalnyi posibnyk* [Ecological tourism: modern concepts of management and marketing. Tutorial.]. Kyiv, Alterpres Publ., 192 p. Available at: https://tourlib.net/books_green/dmytruk.htm.
4. Hetman, V. I. (2012). *Ekoturizm u natsionalnykh parkakh. Ekoturizm chy ekologichnyi turizm: teoriia i realnist* [Ecotourism in national parks. Ecotourism or ecological tourism: theory and reality]. *Ekologichnyi visnyk* [Environmental Herald], no. 7, pp. 24–28. Available at: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/>.
5. Abramova, A. H. & Myroshnyk Yu. A. (2020). *Eko-trend v sferi hostynnosti:*

ekonomichni ta sotsialni aspekty [Eco-trend in hospitality: economic and social aspects]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economics], no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7904>.

6. Moskvik, Ya. Ye. (2022). *Ekolohichniy turizm: perspektyvy rozvytku v Ukraini. Stalyi rozvytok: zakhyst navkolyshnoho seredovyshcha. Enerhooshchadnist. Zbalansovane pryrodokorystuvannya: Zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoho konhresu* [Ecological tourism: development prospects in Ukraine. Sustainable development: environmental protection. Energy saving. Balanced nature management. Collection of materials of VII International Congress]. Kyiv, Yarochenko Ya. V. Publ., 150 p. Available at: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/05/2022-26.pdf>.

7. Pankiv, N. Ye. (2022). *Kharakterystyka ekoturystychnoho potentsialu Ukrainy v umovakh viiny. Kreatyvnyi prostir Ukrainy ta svitu : kolektyvna monohrafiia* [Characteristics of the ecotourism potential of Ukraine in the conditions of war. Creative space of Ukraine and the world: collective monograph]. Kharkiv, SH NTM «Novyi Kurs» Publ., pp. 154–162. Available at: <https://www.scribd.com/document/588519825/monografiia-2022-ov>.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On the nature reserve fund”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.

9. State Service of Ukraine for geodesy, cartography and cadastre. Available at: <https://land.gov.ua/>.

10. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Available at: <https://mepr.gov.ua/>.

11. National Tourist Organization of Ukraine. Available at: <https://nto.ua/nsts-analytics-ua.html>

12. Ukrainian Association of Active and Ecological Tourism. Available at: <http://www.uaeta.net/>

13. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

14. Green Key. Available at: <https://www.greenkey.global/>.

15. Blue Flag. Available at: <https://www.blueflag.global/>.

16. State Emergency Services of Ukraine. Available at: <https://dsns.gov.ua/>.

17. State Tourism Development Agency. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/>.

18. Nature Reserve Fund of Ukraine. Available at: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf1.html>.

Objective. The article aims at analyzing the current trends in the development of ecological tourism in Ukraine under conditions of the russian-Ukrainian war.

Methods. The results of the study are obtained applying the following methods: theoretical generalisation and system-structural method (to study the theoretical foundations of ecotourism), analysis (to analyse the main trends in the development of ecotourism in Ukraine), statistical method (to process statistical information), classification method (to divide the regions by ecotourism potential), abstract-theoretical method (to formulate theoretical conclusions).

Results. The current trends in the development of ecological tourism in Ukraine are analysed according to two main directions: ecological tourism within and outside protected areas. The main organisational forms of ecological tourism are identified, including ecological tourist routes and trails, cultural and educational ecological excursions, recreation in eco-hotels of various types, active mountain and water eco-recreation. The author analyses the security features of ecotourism under the conditions of the russian-Ukrainian war, the activities of the international certification programmes "GreenKey" and "BlueFlag", and the most popular ecotourism sites in Ukraine. As a result of the analysis, it is proposed to conditionally divide the regions of Ukraine, according to the existing ecotourism potential, into 4 categories: regions with high ecotourism development potential, regions with medium ecotourism development potential, regions with low ecotourism development potential and regions where ecotourism is impossible to organise.

Key words: tourism, eco-tourism, ecotourism, protected areas, nature reserve fund of Ukraine, nature reserve fund object, eco-hotel, russian-Ukrainian war.

Надійшла до редакції 03.04.2024